

Recensies

ANGST VOOR HET ONTWAKEN

Slavoj Žižek, *Het jaar van het gevaarlijke dromen*, vertaald door Ineke van der Burg, Amsterdam: Boom, 2013, 165 pp., ISBN 978 94 6105 4418

We are such stuff
As dreams are made of, and our little life
Is rounded with a sleep
Shakespeare, *The Tempest* 4,1

Om de belangrijkste liberale erfenis te laten voortbestaan, hebben de liberalen de broederlijke ulp van radicaal links nodig. (p. 103)

2011: het jaar waarin een ‘Arabische Lente’ kwam aanwaaien, het kapitalisme de wereldeconomie in diepe crisis hield, de Occupy-beweging hard tegen dat kapitalisme aan schreeuwde en Anders Breivik meer dan 70 slachtoffers maakte in een eenmansraid op een eiland vol linkse jongeren. *Het jaar van het gevaarlijke dromen*, zo noemt Slavoj Žižek 2011 in zijn gelijknamige boek dat onlangs in Nederlands vertaling uitkwam: een jaar vol dromen die de bestaande orde ondermijnden, virtueel of reëel, ten goede of ten kwade.

In het speciaal voor de Nederlandse editie geschreven voorwoord voegt Žižek aan bovenstaande lijst nog een gebeurtenis toe die weliswaar in 2012 plaatsvond maar hem toelaat nog eens zijn globale stelling te verduidelijken. Het betreft “opluchting” na de Griekse parlementsverkiezingen van juni. Die brachten een “nipte overwinning van de conservatieve *Nieuwe Democratie* op de linkse *Syriza* en de prompte formering van een ‘pro-Europese’ regeringscoalitie” (7). Die opluchting toont mooi hoe we omgaan met de “dromen” die ons politieke landschap beroeren: we laten ons er niet door wakker schudden, we blijven rustig verder slapen en doen alsof de bui wel zal overwaaien. En juist daarin schuilt het grootste gevaar, aldus Žižek. Het gevaarlijkste dromen is het onze: dat we koste wat het kost ingedommeld willen blijven om niet te hoeven reageren op die andere dromen die ons vanuit Tunesië of Egypte, of vanuit Breiviks Oslo trachten wakker te schudden: “we gingen het ontwaken uit de weg, we kunnen blijven dromen” (7).

Daarom moeten we de Indignado’s en hun Occupy-beweging ernstig nemen, hoe schreeuwerig die ook zijn. Want dat zijn ze, ook volgens Žižek, al

was het maar omdat ze in de verste verte geen alternatief hebben voor het systeem dat ze aanklagen. Meer nog, de teneur van hun verzet is ronduit "apolitiek". "Ze uiten hun protest in naam van de 'onvervreembare waarheden waaraan wij in onze samenleving moeten vasthouden: het recht op huisvesting, werk, cultuur, gezondheid, onderwijs, politieke emancipatie, vrije persoonlijke ontplooiing en consumentenrechten voor een gezond en gelukkig leven. [...] 'In plaats van geld boven de mensen te plaatsen, zullen wij het weer in dienst van ons stellen. Wij zijn mensen, geen producten. Ik ben geen product van wat, waarom en van wie ik koop.'"

Žižek is ongemeen scherp voor dit soort vertoog: "Je kunt je gemakkelijk een fascist voorstellen die aan al die eisen voldoet: 'geld boven mensen plaatsen' – ja, dat doen Joodse bankiers; corruptie onder politici, zakenlieden en bankiers, die ons machteloos laten' – ja, we hebben eerlijke kapitalisten nodig met de visie hun land te dienen, geen financiële profiteurs; 'wij zijn mensen, geen producten' – ja, wij zijn mensen die met het land verbonden zijn, niet met de markt; enzovoort. (109-110).

Žižek heeft het in dit verband over "de fatale zwakte van de tegenwoordige protesten: ze drukken een echte woede uit, maar deze is niet in staat zich om te zetten in ook maar een positief programma voor een sociaal politieke verandering. Ze drukken een geest van revolte uit zonder revolutie." (109)

We mogen ons echter door dit soort kritiek, hoe terecht ook, niet laten in slaap wiegen. Ook 'leeg' moeten we de revolutionaire schreeuw onze volle, wakkere aandacht schenken, want het komt erop aan, zeker in tijden waarin niemand een echt alternatief in petto heeft, om de "geest van revolte" hoe dan ook levendig te houden. Vandaar Žižeks sympathie voor de indignado's.

Maar vandaar ook zijn oproep om precies niet te doen wat de Indignado's doen, met name het protest *depolitiseren*. Žižeks boek – net zoals zijn vele andere – is een oproep om niet alleen de geest van het protest wakker te houden, maar ook en vooral om ons protest te *repolitiseren*. Wij moeten het bijvoorbeeld simpelweg niet nemen dat Christine Lagarde, directeur van het IMF, ook maar durft te suggereren dat "ze meer meeleeft met de arme Nigerianen dan met de Grieken" en de Grieken daarom adviseert "zichzelf te helpen door hun belastingen te betalen" (12-13). Haar dit alleen nog maar laten zeggen, werkt mee aan de *depolitiseringsstrategie* die achter haar uitlating en haar politiek schuilt. De Griekse crisis is het gevolg van een *politiek* wanbeleid dat de geldspeculanten willens en wetens een al te gevaarlijk vrij spel gaf, net zoals de verplichte verarming van de bevolking die het land nu wordt opgelegd, een *politieke* beslissing is. Met andere woorden: mens en samenleving uitleveren aan de wetten van een kapitalistische vrije markteconomie is een vrije, politieke beslissing. Er kon dus wel degelijk voor een andere optie zijn gekozen. We zijn

niet blind onderworpen aan de “vereisten die een neutrale economische logica ons oplegt” (8).

In dit verband signaleert Žižek de vrees die ons enthousiasme temperde toen Tunesië onverwacht de aanzet tot de Arabische Lente gaf. Hopelijk wordt de revolutie niet gekaapt door de extremisten, zo zongen onze media in koor: de extremisten van rechts, de moslimfundamentalisten, maar evengoed die van de andere kant, de marxisten en andere links-radicalen. Met zijn afkeer voor die laatsten maakte het westen een fatale fout, aldus Žižek. Door links niet te steunen depoliteerde men het protest in Tunesië en maakt men zodoende de weg vrij voor rechts. Žižek citeert instemmend “Walter Benjamins oude inzicht dat ‘iedere opkomst van het fascisme van een mislukte revolutie getuigt’. De opkomst van het fascisme was het gevolg van het falen van links, maar tegelijkertijd het bewijs dat er een revolutionair potentieel, een ongenoegen was dat links niet in staat was te mobiliseren” (102). Het komt er voor Žižek op aan de “geest van de revolutie” voluit te affirmeren, en dit kan alleen met de hulp van links. Even verderop formuleert hij “de werkelijke en omineuze les van de Tunesische en Egyptische revolten: als de gematigde liberale krachten radicaal-links blijven negeren, zullen zij een onoverwinnelijke vloedgolf van fundamentalisme opwekken. Om de belangrijkste liberale erfenis te laten voortbestaan, hebben de liberalen de broederlijke hulp van radicaal links nodig.” (103)

De liberale erfenis is de droom van een universele ‘vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid’. Zoals in veel van zijn andere boeken wijst Žižek er ook hier op dat dit universele vertegenwoordigd wordt, niet door de meerderheid, maar door diegenen die daarvan worden uitgesloten. Het waren de proletariërs die in de negentiende eeuw de echte vertegenwoordigers waren van de nieuwe liberale, op vrijheid en gelijkheid gebaseerde samenleving. En het zijn vandaag de ‘sans papiers’ die het best aangeven wat het betekent dat de ‘universele rechten van de mens en de burger’ moeten gelden.

De universaliteit laat zich pas kennen door wat er niet in lijkt te passen, door het “singuliere”, zo beweert Žižek (onder meer met Rancière en Badiou). “Griekenland is Europa’s singuliere universaliteit”, schrijft hij op p. 31: “alleen een nieuwe ‘ketterij’ (op dit moment vertegenwoordigd door *Syriza*) kan van de Europese erfenis reddend wat het waard is gered te worden: democratie, vertrouwen in het volk, egalitaire solidariteit ...”.

Europa’s erfenis is de droom van een egalitaire vrijheid voor iedereen. Maar om die droom waar te maken, moeten we alert blijven voor het gevaarlijke dromen dat ons bij momenten wakker schudt. We zijn geneigd die dromen te neutraliseren, terwijl ze voor Žižek ons precies tot politieke actie moeten aanzetten. Vrijheid, gelijkheid, broederlijkheid is nooit zomaar een verworvenheid, maar altijd ook de inzet van een politieke strijd, een strijd die pas gestreden kan worden door singuliere stemmen aan bod te laten, en die

moeten we niet rechts (neutraliserend, behoudsgezind), maar links affirmeren: politiserend en openend naar het nieuwe. Universele vrijheid en gelijkheid is niet louter een zaak van morele tolerantie, het is vooral een politieke strijd. Žižek schrijft: "*Laten we anderen niet alleen maar respecteren, maar ook een gemeenschappelijke strijd bieden. Vandaag de dag zijn onze dringendste problemen immers gemeenschappelijke problemen.*" (70; Žižek cursiveert)

Žižek biedt in *Het jaar van het gevaarlijke dromen* geen concrete oplossingen, maar dat belet niet dat hij dat dromen scherp analyseert en de vinger terecht op de heersende depolitiserende legt. Soms zijn Žižeks boeken wat onsamenhangend en staat hij zich te vaak toe te snel van de ene film over de andere grap naar de zoveelste media-anekdote te schuilen. In dit boek is dat euvel bedwongen, en als hij zich al een uitweiding toestaat – zoals hoofdstuk 3 dat ingaat op Marx' analyse van de Parijse revolutie van 1848 (*De achttiende Brumaire* en *De klassenstrijd in Frankrijk*) – dan is zij consistent en geeft ze zijn andere reflecties bij hedendaagse toestanden een grotere diepgang. *Het jaar van het gevaarlijke dromen*: een aanrader.

Marc De Kesel (Gent)